

Bioetický imperativ Fritze Jahra (1895–1953)

Jan Polák

Envigogika 17 (1) – Recenzované články /Reviewed

Publikováno/ Published 8. 10. 2022

<http://dx.doi.org/10.14712/18023061.643>

Abstrakt

Německý myslitel, pedagog a luteránský pastor Fritz Jahr (1895–1953), významný tím, že už ve 20. letech 20. století začal jako první používat pojem „bioetika“, byl dlouhou dobu zapomenut. Tato studie chce čtenářům přiblížit Jahrův život, nastínit jeho pojetí bioetiky, vysvětlit, v čem spočíval jeho bioetický imperativ, načrtnout okolnosti Jahrova znovuobjevení v roce 1997 a krátce představit „integrativní bioetiku“, která se ve snaze „poevropštit“ bioetiku k Jahrovu odkazu hlásí. Na pojmech „pluriperspektivita, multi-, inter-, transdisciplinarita“ a „integrativita“ se snaží postavit bázi pro nový globální bioetický koncept, v jehož středu je úcta k životu a snaha uchovat jeho diverzitu i dalším generacím.

Klíčová slova

Fritz Jahr; bioetika; bioetický imperativ; ekologie; trvale udržitelný rozvoj

Abstract

The German thinker, educator, and Lutheran pastor Fritz Jahr (1895-1953), significant for being the first to use the term “bioethics” in the 1920s, has long been forgotten. This study seeks to familiarize readers with Jahr’s life, sketch out his conception of bioethics, explain what his bioethical imperative was, outline the circumstances of Jahr’s rediscovery in 1997, and briefly introduce “integrative bioethics”, which claims allegiance to Jahr’s legacy in an effort to “europeanize” bioethics. On the concepts of “pluriperspectivity, multi-, inter-, transdisciplinarity” and “integrativity”, it seeks to build the basis for a new global bioethical concept, at the centre of which is respect for life and the desire to preserve its diversity for future generations.

Keywords

Fritz Jahr; bioethics; bioethical imperative; ecology; sustainable development

Příští rok uplyne sedmdesát let od úmrtí významného německého myslitele, pedagoga a luteránského pastora Fritze Jahra (1895–1953), který vstoupil do dějin tím, že jako první začal používat pojem „bioetika“. Na následujících stránkách chceme čtenářům přiblížit Jahrovu osobnost, nastínit okolnosti vzniku nového termínu, stručně představit Jahrovu koncepci bioetiky, poukázat na události, které vedly k Jahrovu znovuobjevení v roce 1997 a krátce seznámit čtenáře s jeho současnými následovníky.

Kdo to byl Fritz Jahr?

Fritz Jahr prožil celý svůj život v městě Halle na řece Saale v německém Sasku-Anhaltsku. Toto univerzitní město, které má v současné době asi 240 tisíc obyvatel, bylo na konci 19. století důležitým centrem protestantsky smýšlejících intelektuálů. Fritz zde přišel na svět 18. ledna 1895. Narodil se jako jediný syn Gustava Maximilliána Jahra a Auguste Marie Langrockové. Ačkoliv jeho rodiče byli luteráni, Fritz byl pokřtěn v katolické církvi. Díky tomu, že se mu v rodině dostalo protestantské výchovy, byl později považován za nekatolíka a mohl se stát pastorem ve své církvi. Na utváření jeho charakteru mělo vliv především Franckeho Reálné gymnázium, vedené v duchu protestantského pietismu, kde Fritz roku 1914 maturoval a později i vyučoval (Rinčič – Muzur, 2019a, s. 13–15).

Ačkoliv ve studiu nijak zvlášť nevynikal, rozhodl se, že bude dál studovat. Hned po maturitě se začal věnovat filozofii, hudbě, historii a národní ekonomice; od roku 1915 se zaměřil především na teologii. V létě téhož roku krátce pracoval jako dobrovolník v armádě. Svou pedagogickou dráhu zahájil roku 1917 a do roku 1925 vyučoval celkem na 11 různých školách. Důvodem častého střídání zaměstnání bylo především jeho chatrné zdraví. Postupně si prošel zápallem plic (1918), zánětem pohrudnice; měl srdeční potíže (1921) a problémy s dýcháním (1925). Od roku 1931 se u něj rozvinuly ataky úzkosti a nespavost, což vedlo k jeho žádosti o předčasný důchod. V 38 letech tak byl kvůli nervovému vyčerpání předčasně penzionován (Rinčič – Muzur, 2019a, s. 14–16).

Roku 1921 byl ordinován a o několik let později začal pracovat jako luteránský pastor. Postupně působil ve sborech v Dieskau, Braunsdorfu a Kanena nedaleko Halle. Tato činnost byla pro něj velmi namáhavá. Vždy před vystoupením na kazatelnu si musel kvůli závratím vzít bromid draselný. Přesto se roku 1928 ucházel o místo na Institutu pro evangelický světový názor ve Wittenbergu a rovněž žádal o pozici v církevním tisku. Kromě toho také pracoval na dizertaci věnující se etickému vztahu lidí ke zvířatům a rostlinám na Univerzitě v Jeně (Rinčič – Muzur, 2019a, s. 15–16).

V roce 1932 se oženil s Bertou Elisou Neuholzovou; manželství však zůstalo bezdětné. Během II. světové války se oba dostali do finančních potíží, které ještě umocnila spinální skleróza, jež postihla Bertu. Ta měla od roku 1939 ochrnuté obě nohy a po osmi letech zemřela upoutaná na invalidní vozík. Roku 1945 se Jahr obrací na rektora Univerzity v Halle a prosí ho o jakýkoliv pracovní úvazek, poněvadž má k dispozici pouze 84 marek, z nichž sebe a svou ženu neuživí. Na tuto žádost nedostal žádnou odpověď. Poslední roky svého života se proto živil jako učitel hudby (hrál na violoncello). Díky svým pedagogickým kvalitám byl velmi ceněný a dostal doporučení na místo učitele orchestru mandolín. Zemřel 1. října 1953 ve svém domě v Halle na následek krvácení do mozku způsobeného vysokým krevním tlakem (Rinčič – Muzur, 2019a, s. 16–17).

Jahrovo pojetí bioetiky

Dlouhou dobu se mělo za to, že pojem „bioetika“ se poprvé objevil v Jahrově článku *Bio-ethik: Eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze*, který vyšel v časopisu *Kosmos. Handweiser für Naturfreunde* v roce 1927. Pozdější výzkum však potvrdil, že Jahr termín „bioetika“ a „bioetický imperativ“ použil již o několik měsíců dříve. Stalo se tak v jeho studii

Wissenschaft vom Leben und Sittenlehre (Alte Erkenntnisse in neuem Gewande) vydané v nízkonákladovém oběžníku *Die Mittelschule. Zeitschrift für das gesamte mittlere Schulwesen* 15. prosince 1926. Jedná se o kratší verzi prvního článku, kterou Jahr později rozšířil a znovu vydal. Jádro obou příspěvků zůstalo stejné. Důvodem pro opětovné vydání byla velká obliba a hojná čtenost časopisu *Kosmos*, který měl jen v roce 1912 náklad 100 000 výtisků. (Rinčič – Muzur, 2019b, s. 19–20).

O čem text pojednává? Jahr v něm odmítá myšlenku ostrého předělu mezi člověkem a zvířetem, která v evropské kultuře převládala až do doby Francouzské revoluce. V kontextu soudobého pokroku přírodních věd (experimenty se zvířaty, pokusy s krví, výzkum očkovacích látek apod.) si klade otázku, jaký postoj by měl člověk zaujmout ke zvířatům a k rostlinám. Lze ze zvířete udělat jednoduše objekt výzkumu a jakýchkoliv experimentů? Mají zvířata duši? V linii tehdy velmi vlivných autorů Theodora Fechnera, Raoula H. Francého, Adolfa Wagnera a Jagadishe Chandra Boseho se odvolává na monografii Rudolfa Eislera (1906) a přebírá od něj termín „biopsychika“. V pozadí tohoto termínu je Aristotelovská myšlenka, že všechny živé organismy mají duši, kterou je třeba studovat. Odsud pak Jahr činí další krok k „bioetice“, tedy k přijetí etických povinností, jež člověka vážou nejen vůči druhému člověku, ale vůči všem živým organismům (Jahr, 1927, s. 31; Goldim, 2009, s. 378).

Jahr poukazuje na to, že sympatie ke všem živým bytostem není jeho vlastní idea, nýbrž že tento postoj má v historii lidstva mnoho zastánců. Jako příklad uvádí lásku sv. Františka z Assisi ke všem zvířatům jako k bratrům a sestrám nebo Rousseauův romantický úžas nad celou přírodou. Jahr se však neomezuje jen na západní velikány. Odvolává se též na indický myšlenkový svět, z něhož zmiňuje nauku o stěhování duší nebo jógu. Nesouhlasí však s asketickými jogíny, kteří si ve snaze nepřipraví o život žádný živý organismus, kladou na ústa šátek, filtrují pitnou vodu nebo se živí koňským trusem. Jahr takto radikální není. Snaží se jen zdůraznit spřízněnost člověka se všemi živými tvory a apeluje na jeho zodpovědné chování k nim. To se má zakládat především na zdravém rozumu a obecném smyslu pro morální hodnoty (Jahr, 1927, s. 31–32).

Ve svých úvahách se Jahr rovněž opírá o další myslitele. Patří mezi ně: Friedrich Schleiermacher, podle něhož je zničení rostlinného nebo živočišného života bez rozumného důvodu nemorální; Karl Krause, pro kterého se život rostliny, živočicha i člověka nachází na stejné rovině a takto je třeba se k němu i stavět; Arthur Schopenhauer vybízející k soucitu ke zvířatům; hudební skladatel a velký ochránce zvířat Richard Wagner a zejména Eduard von Hartmann, jenž nesouhlasí s tím, aby lidé trhali okrasné květiny a dávali si je pro potěšení do vázy s vodou. Podle něj není možné mít radost ze smrtelně raněného organismu umírajícího nepřirozenou smrtí. Tento vyhraněný pohled na rostliny však Jahr odmítá (Jahr, 1927, s. 32).

Nemá pochopení ani pro Richarda Vosseho, který ve svém díle *Der heilige Hass* chválí postoj chlapce, jenž nechce zabít jedovatého hada, protože i tato zvířata jsou přece našimi bratry a sestrami. Usmrcovat škodlivá zvířata Jahr považuje za naši povinnost. Nemá ani nic proti tomu, když se zabije domácí zvíře nebo usmrtí divoká zvěř a rozumně se zužitkují. Je přesvědčený o tom, že hranicí, kdy je nutné uvažovat o ochraně zvířat je kritérium prospěšnosti. Zabít zvíře a nemít k tomu žádný důvod je pro něj nepřijatelné. Rovněž nesouhlasí s trápením zvířat; apeluje na sebevýchovu. Jako vodítko pro eticky přijatelné chování k živým tvorům uvádí svůj bioetický imperativ: „Respektuj každou živou bytost, tedy i zvířata, zásadně jako cíl sám v sobě a jako k takové se k ní, pokud možno, i chovej!“¹ (Jahr, 1927, s. 33; Jahr, 1928a, s. 43).

Bioetický imperativ

Jahrův výše uvedený požadavek je rozšířením kategorického imperativu Immanuela Kanta: „Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako

¹ „Achte jedes Lebewesen, also auch die Tiere, grundsätzlich als einen Selbstzweck, und behandle es nach Möglichkeit als solchen!“, překlad vlastní.

účel, nikdy pouze jako prostředek." (Kant, 2014, s. 48). Na rozdíl od Kanta však Jahr nehovoří o univerzálnosti a všeobecné závaznosti svého imperativu, nýbrž dává mu konkrétnější obsah, rozšiřuje ho na všechny živé bytosti a připouští v něm výjimky. Můžeme říci, že jeho imperativ je spíše hypotetický než kategorický.

O co se Jahr ve svém imperativu opírá? Především se jedná o koncept posvátnosti života. Ve svých úvahách vychází zejména z pátého přikázání Dekalogu, do něhož zahrnuje nejen lidi, ale i všechny živé bytosti, především zvířata. S nimi je člověk fyziologicky, ale i psychologicky úzce spojen, jak dokazuje např. moderní medicína (transplantace tkání na člověka, pokusy se zvířaty apod.). O spojitosti člověka se zvířaty a přírodou vůbec pojednává i několik míst v Bibli (Gn 9,9–10; Oz 2,20; Iz 11,6–8; Kaz 3,21; Řím 8,18–23), z nichž Jahr vychází. Je pro něj důležité i Lutherovo osobní přesvědčení, že nejen lidé, ale i zvířata se dostanou do Božího království (Jahr, 1928b, s. 37).

Velký vliv měl na Jahra také Arthur Schopenhauer. Ve svém pojednání *Drei Studien zum 5. Gebot* se Jahr přímo odvolává na Schopenhauerovu zásadu: *Neminem laede, imo omnes, quantum potes, juva!* (Jahr, 1934, s. 96). Pod vlivem tohoto filozofa zakládá svou etiku na soucitu. Je přesvědčený, že ten, kdo soucítí s trpícím zvířetem, má soucit i s utrpením člověka a v případě nouze mu neodepře pomoc. Ten, kdo dokáže zahlédnout i v tom nejubožejším tvorů něco posvátného, je schopen vidět a cítit toto posvátno i ve svých nejchudších a nejneopatrnějších lidských bratrích a sestřích. Krutý postoj ke zvířatům je naopak znakem hrubého charakteru, který může být nebezpečný i ve vztahu člověka k člověku. Jahr se v této souvislosti opět odvolává na Kanta, který tvrdí, že ohleduplné a milosrdné chování ke zvířatům je povinností člověka vůči sobě samému (Kant, 1991, § 17, s. 578–579). Šetrně zacházet se zvířaty však Jahr chápe především jako svou povinnost vůči Bohu. Všechna zvířata jsou přece jeho dílem. Člověk by měl respektovat, že je stvořil a že on sám chce, aby byli (Jon 4,11). „Nezabiješ!“ se tak týká nejen člověka, ale Jahr do tohoto přikázání zahrnuje i vztah člověka ke zvířatům (Jahr, 1928b, s. 38).

Na druhou stranu je Jahrovi jasné, že se v reálném životě usmrcování zvířat nelze vyhnout. Souvisí to obecně s bojem o přežití. Jahr zdůrazňuje, že k usmrcení zvířete nebo ke zničení rostlinného života je nutné mít, jak už bylo řečeno, rozumný důvod, což se určitě netýká např. hrubých chlapců, kteří jen tak pro zábavu ulamují okolo cesty nebo v lese koruny mladých stromků. Zároveň však Jahr varuje před tím, že princip boje o přežití může ovlivnit i náš běžný život, protože v politice, ekonomickém životě, laboratoři, dílně nebo na poli bojujeme či soutěžíme s řadou dalších lidí (Jahr, 1928a, s. 42–43). Tento boj člověka o vlastní přežití a postavení ve společnosti ho stojí mnoho síly, zdraví, někdy i život. Jahr tedy 5. přikázání ve vztahu ke zvířatům nebere jako utopistický požadavek, ale dívá se na něj spíše jako na ideál; jako na orientační bod, podle něhož je třeba řídit svůj mravní život (Jahr, 1928b, s. 38).

Znovuobjevení Jahra

O Fritzi Jahrovi se dlouhou dobu nevědělo. Jeho studie za jeho života velký ohlas nezaznamenaly. On sám žil celý život v Halle velmi skromným způsobem jako učitel a pastor. Vše se změnilo až v roce 1997 během konference pořádané Německou společností pro historii a teorii biologie (*Deutsche Gesellschaft für Geschichte und Theorie der Biologie*) na téma *Ethics in Life Sciences: History and Theory*, na níž profesor berlínské Humboldtovy univerzity prof. Rolf Löther pronesl přednášku *Evolution of Biosphere and Ethics*. V úvodu svého příspěvku citoval Alberta Schweitzera s tvrzením, že kromě něho existuje i celá řada dalších myslitelů, kteří kladli důraz na etický postoj nejen k druhému člověku, ale ke všem živým bytostem vůbec. Mezi texty, které jdou tímto směrem, zahrnul i příspěvek publikovaný před 70 lety v časopisu *Kosmos* pod názvem *Bioetika*. Ačkoliv Löther Jahrovo jméno nezmiňuje, jeho přednáška vzbudila pozornost (Rinčič – Muzur, 2019c, s. 91). Jak se však Löther k Jahrovi dostal?

Löther zdědil od svého dědečka několik ročníků kdysi populárního časopisu *Kosmos*, v nichž si rád listoval. Když se pak v devadesátých letech začalo debatovat o pojmu „bioetika“, jehož původ se

do té doby spojoval se dvěma americkými vědci Van Rensselaerem Potterem a André Hellegerssem (Jonsen, 1998, s. 26–27; Reich, 2002, s. 20), Löther si vzpomněl na článek Fritze Jahra. Mezi účastníky konference byla i Eve-Marie Engels, kterou informace o raném výskytu pojmu „bioetika“ u neznámého německého autora velmi zaujala. Začala Jahra studovat a v následujících třech letech zmínila jeho jméno ve svých odborných článcích. Díky svému aktivnímu výstupu na konferenci v brazilském Porto Alegre v roce 2002 se o Jahra začal zajímat tamější profesor José Roberto Goldim, který přeložil Jahrovův článek *Bio-ethik* do angličtiny a portugalského, díky čemuž se Jahr dostal do širšího povědomí. To se ještě mnohonásobně zvýšilo, když o jeho osobnosti a díle publikoval odborný článek v *Kennedy Institute of Ethics Journal* prof. Hans-Martin Sass, který poté v roce 2010 vydal 15 Jahrových článků z let 1927 až 1938 (Sass, 2010). Po objevu dalších Jahrových prací následovalo o čtyři roky později rozšířené kritické vydání obsahující 22 článků tohoto autora (Steger, 2014). Ozvalo se též několik hlasů poukazujících na nutnost revidovat historii bioetiky. Ačkoliv do povědomí bioetiků v USA Fritz Jahr příliš nepronikl, jeho myšlenky našly odezvu v Asii (Cheng-tek Tai, 2012), v Jižní Americe (Ramírez Gil, 2016) i v Evropě, kde se na některých fakultách (např. v chorvatské Rijece) dostaly i do kurikula budoucích lékařů (Rinčić – Muzur, 2019c, s. 91–99).

Zrození integrativní bioetiky

Jahrova hlavní myšlenka, že na světě nejsme jako lidé sami; že jsme propojeni se všemi živými organismy, k nimž je třeba zaujmout zodpovědný postoj, oslovila i po mnoha letech řadu intelektuálů. Jedním z pokusů, jak navázat na Jahrovo pojetí bioetiky a současně ho prezentovat v aktuální podobě, je tzv. integrativní bioetika. Jde o určitý bioetický koncept, který má své nadšené zastánce zejména v dnešním Chorvatsku (Ante Čović, Hrvoje Jurić, Luka Tomašević a další). Na čem je založen?

Lze říci, že se opírá o Fritze Jahra a jeho didaktické metody. V jeho článku *Gesinnungsdiktatur oder Gedankenfreiheit?* z roku 1930 najdeme několik pedagogických zásad, které byly na tehdejší dobu velmi inovativní. Hovoří se zde např. o tom, že při výuce je třeba klást důraz nikoliv na drezuru, ale na liberalismus a demokratizaci smýšlení. Není na místě předávat jen předem promyšlené názory a vše, co do nich nezapadá, *a priori* odmítnout. Je nutné zohlednit i jiné, navzájem si protirečící postoje a posoudit je bez předsudků na stejné rovině. Studenti mají mít možnost utvořit si vlastní názor. Není vhodné odvolávat se stále jen na autoritu, nýbrž poskytnout jim prostor svobody. Samostatně utvořený názor je lepší než ten, který je pouze převzatý (Jahr, 1930, s. 66–67).

Integrativní bioetika se zrodila v Chorvatsku ve skupině intelektuálů kolem prof. Ante Čovice. V roce 2004 se konala v Dubrovniku bioetická konference s názvem *Bioethics in South and Southeast Europe: Chances for an integrative ethical reflection based on the intracultural differences in Europe*, která nastartovala řadu dalších vědeckých symposií, jichž se zúčastnili odborníci z celého světa, především ze střední a jižní Evropy (Kukoč, 2012, s. 457–458). Následovalo několik odborných monografií a vědeckých pojednání, které nejprve vycházely z Van Rensselaera Pottera, poté se, ve snaze „poevroštit“ bioetiku, přeorientovaly na Fritze Jahra (Čović, 2012, s. 193–196).

Ústřední pojem: život

Současný bioetický diskurz se ve světovém měřítku vyznačuje hlubokým nesouladem způsobeným kulturní, světonázorovou, náboženskou, politickou a jinou divergencí. Na jakém, pro všechny přijatelném, základě postavit etické úvahy? Z čeho vyjít, aby byly závazné pro všechny lidi bez rozdílu? Jako odpověď na tyto otázky se objevila v dějinách západního myšlení řada bioetických konceptů. Např. Aldo Leopold se ve svých úvahách opíral o úctu k zemi (Leopold, 1995). Hans Küng hovořil o světovém étosu, tedy o minimálním morálním imperativu, na němž by se shodla všechna světová náboženství (Küng, 1992). Hans Jonas vyzdvihoval odpovědnost vůči budoucím generacím (Jonas, 1997). Vztaženost k budoucnosti považuje za elementární základ etického rozvažování také „prospektivní bioetika“ (Kuře, 2020). Jahr se v tomto ohledu opírá o úctu k životu jako takovému. Podobný postoj zastával rovněž jeho slavnější německý kolega Albert Schweitzer, ačkoliv ho Jahr překvapivě nikde necituje.

Úcta k životu a uchování jeho rozmanitých forem na Zemi je ústředním tématem i integrativní bioetiky. Jeden z jejích zakladatelů a propagátorů Ante Čović popsal její předmět a cíl následovně: „Bioetika je pluriperspektivní oblast, ve které se v interakci různorodých perspektiv vytváří opěrné body a měřítko pro orientaci v otázkách souvisejících se životem nebo s podmínkami a okolnostmi jeho uchování.“² (Čović, 2006, s. 357). O životě se tak diskutuje nejen z pozice přírodních, humanitních a dalších věd, ale berou se v potaz i další, nevědecké i mimovědecké úhly pohledu, jako např. náboženské, politické a světonázorové proudy či odlišná kulturní hlediska. (Kukoč, 2012, s. 456). Integrativní bioetika chápe sama sebe jako oblast lidského bádání, které je multidisciplinární: vychází z informací všech věd a činností souvisejících s bioetickými otázkami; interdisciplinární: snaží se o dialog a kooperaci mezi všemi těmito disciplínami; transdisciplinární: jejím úkolem je překonat vzájemné divergence a integrovat je v otevřeném dialogu do jediného bioetického pohledu, který by poskytl smysluplnou orientaci v klíčových etických otázkách současného světa (Jurić, 2007, s. 83–84). V návaznosti na Fritze Jahra nemá integrativní bioetika ambici definovat nějakou objektivní pravdu a zavazovat k ní druhé. Je přesvědčena o tom, že stačí orientační znalost, k níž se dospívá dialogickou cestou (Kukoč, 2012, s. 456).

Bioetický diskurz

Jak se vede bioetický diskurz? Pluriperspektivita znamená, že žádné hledisko, které má k dané bioetické otázce co říci, se nebere jako podřadné nebo marginální. Mezi jednotlivými perspektivami neexistuje hierarchie. Pokud je určitý úhel pohledu podepřen dobrými argumenty, bere se jako závazný a je třeba ho v dialogu zohlednit. Pro bioetický diskurz je charakteristické, že je mezikulturní, mezináboženský, nadnárodní a interdisciplinární. Jeho cílem je sebekritická a sebereflexivní forma dialogu, otevřeného pro každého. Integrativní bioetika nechce předkládat nějakou teorii určenou pro malou skupinu vědců. Chce být otevřená do všech směrů. Z tohoto důvodu si neklade za cíl dát finální odpověď, která by byla závazná pro všechny bez rozdílu (Schaefer-Rolffs, 2012, s. 114–115).

Bioetický diskurz nemá být veden tak, aby se určité závěry *a priori* smetly ze stolu vzhledem k perspektivě, kterou jeho účastníci zaujmají. Stejně tak je důležité vzít v potaz, kdo mluví, pro koho, z jaké perspektivy a proč. Jako příklad lze uvést odbornou debatu na téma lidská důstojnost. Na tento termín se lze podívat např. z hlediska Kantovy deontologie, preferenčního utilitarismu nebo konceptu posvátnosti života. „Důstojnost“ jako pojem zůstává, avšak v rámci něho lze k němu zaujmout různý úhel pohledu a odlišně ho definovat. Důležité je dobrat se v otevřeném dialogu k „jádru“ tohoto termínu, tedy nalézt jeho „bázi“, na niž se většina lidí shodne (Schaefer-Rolffs, 2012, s. 116–117).

Podle vídeňského filozofa Günthera Pöltnera funguje bioetický diskurz podobně jako politické hlasování. Pöltner v této souvislosti hovoří o „biopolitice“. V jakémkoliv parlamentním hlasování v tolerančním právním státě je důležité nalézt pro určitou záležitost mezi různě smýšlejícími poslanci minimální konsenzus. Rozhovory v kuloárech, které předcházejí hlasování, se vždy vedou z určité etické perspektivy a z té se pak také hlasuje. Přijmout jednu perspektivu současně znamená odmítnout jinou. Správnost určitého názoru sice není dána tím, že pro něj hlasovala většina; i ta se může samozřejmě mýlit. Jde spíše o indicii, která *ex post* poukazuje na to, že daný názor je správný (Pöltner, 2009, s. 45–46).

Limity integrativní bioetiky

Integrativní bioetika si je vědoma toho, že nikdy nebude schopná zohlednit všechny perspektivy, proto rezignuje na konečný jednoznačný postoj. Snaží se hledat kompromisy, „osekávat hrany“ a stavět na tom, co lidi spojuje. Hlavní námitkou, kterou proti ní vznášejí její odpůrci (Bracanović,

² „Bioetika je pluriperspektivno područje na kojem se u interakciji raznorodnih perspektiva stvaraju uporišta i mjerila za orijentiranje u pitanjima koja se odnose na život ili na uvjete i okolnosti njegova očuvanja.“, preklad vlastni.

2012; Ivanković & Savić, 2016), je otázka, jestli může dospět k nějakému normativnímu závěru, z něhož by vyplýval konkrétní morální závazek.

Pöltner nabádá k tomu, aby lidé své jednání orientovali podle svého sebezporozumění, které vychází z jejich praktického života (*unser gelebtes lebenspraktisches Selbstverständnis*). Zásadní je, jak člověk chápe sám sebe jako člověka. Od toho se pak v praktickém životě odvozuje schopnost rozlišovat mezi „někým“ a „něčím“. Sami sebe a ostatní lidi bereme jako „někoho“. Např. matka nečeká „něco“, nýbrž dítě. Podobně nepomáháme nouzi, ale lidem, kteří se v ní nacházejí apod. Jádrem našeho morálního závazku proto není „něco“ nebo nějaký stav, ale „někdo“, v němž je život (Pöltner, 2009, s. 47–48).

Integrativní bioetice se dále vyčítá, že je nekonzistentní, pojmově nejasná a že má pseudovědecký charakter. Díky svému postoji, že neexistuje jedna jediná pravda, je spojována s etickým relativismem. Integrativnost lze prý definovat slovy: Nikdo nemá pravdu, nebo: Každý má pravdu (Bracanović, 2012, s. 150, 155).

Ante Čović a jeho kolegové si byli limitů integrativní bioetiky vědomi. To byl mimo jiné důvod, proč v roce 2011 sestavili Deklaraci z Rijeky, kterou můžeme chápat jako určitý druh morálního apelu. V tomto prohlášení vyzývají všechny lidi k tomu, aby svůj osobní, profesionální, kulturní, sociální i politický život vedli v intencích Jahrova bioetického imperativu. Podle tohoto imperativu se mají rovněž věnovat vědě a aplikovat v praktickém životě nejmodernější technologické vymoženosti (Rijeka Declaration, 2012, s. 379–380). Pod tuto deklaraci se podepsalo 17 intelektuálů, širší ohlas však nezaznamenala.

Závěr

Integrativní bioetika je podle našeho názoru dobře míněný pokus otevřít globální dialog na bioetická témata. Má beze sporu řadu předností, k nimž na prvním místě patří kritická sebereflexe a snaha pochopit druhého v jeho jinakosti a názorové a hodnotové odlišnosti. I když se vazba na Fritze Jahra může zdát poněkud umělá, zdravá úcta k jakékoliv formě života, tedy opravdová *bio-etika*, je postoj, který bude v nadčasovém měřítku aktuální pro kohokoliv.

Literatura

- Bracanović, T. (2012). From integrative bioethics to pseudoscience. *Developing World Bioethics* 12(3), 148–156. <https://doi.org/10.1111/j.1471-8847.2012.00330.x>
- Cheng-tek Tai, M. (2012). An Asian perspective on Fritz Jahr and integrated bioethics. In A. Muzur, & H.-M. Sass (Eds.), *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics*. Wien – Zürich: LIT Verlag (s. 243–253).
- Čović, A. (2006). Bioetika u uvjetima postkomunizma – slučaj Hrvatska. *Arhe* 3(5-6), 355–372. <https://arhe.ff.uns.ac.rs/index.php/arhe/article/download/332/347>
- Čović, A. (2012). The Europeanization of bioethics. In A. Muzur, & H.-M. Sass (Eds.), *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics*. Wien – Zürich: LIT Verlag (s. 193–196).
- Eisler, R. (1906). *Leib und Seele: Darstellung und Kritik der neueren Theorien des Verhältnisses zwischen physischem und psychischem Dasein*. Leipzig: Johann Ambrosius Barth.
- Goldim, J. R. (2009). Revisiting the beginning of bioethics: The contribution of Fritz Jahr (1927). *Perspectives in Biology and Medicine*, 52(3), 377–380.
- Ivanković, V., & Savić, L. (2016). Integrative Bioethics: A conceptually inconsistent project. *Bioethics* 30(5), 325–335. <https://doi.org/10.1111/bioe.12235>

- Jahr, F. (1927). Bio-ethik. Eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze. *Kosmos. Handweiser für Naturfreunde* 24, 2–4. In F. Steger (Ed.) (2014), *Fritz Jahr – Begründer der Bioethik (1926). 22 Originalarbeiten des protestantischen Theologen aus Halle (Saale)*. Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle-Wittenberg (s. 31–33).
- Jahr, F. (1928a). Tierschutz und Ethik in ihren Beziehungen zueinander. *Ethik. Sexual- und Gesellschafts-Ethik* 4, 100–102. In F. Steger (Ed.) (2014), *Fritz Jahr – Begründer der Bioethik (1926). 22 Originalarbeiten des protestantischen Theologen aus Halle (Saale)*. Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle-Wittenberg (s. 41–43).
- Jahr, F. (1928b). Der Tod und die Tiere. Eine Betrachtung über das 5. Gebot. *Mut und Kraft* 5, 5–6. In F. Steger (Ed.) (2014), *Fritz Jahr – Begründer der Bioethik (1926). 22 Originalarbeiten des protestantischen Theologen aus Halle (Saale)*. Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle-Wittenberg (s. 37–38).
- Jahr, F. (1930). Gesinnungsdiktatur oder Gedankenfreiheit? Gedanken über eine liberale Gestaltung des Gesinnungsunterrichts. *Die neue Erziehung. Monatsschrift für entschiedene Schulreform und freiheitliche Schulpolitik* 12, 200–202. In F. Steger (Ed.) (2014), *Fritz Jahr – Begründer der Bioethik (1926). 22 Originalarbeiten des protestantischen Theologen aus Halle (Saale)*. Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle-Wittenberg (s. 65–67).
- Jahr, F. (1934). Drei Studien zum 5. Gebot. *Ethik. Sexual- und Gesellschafts-Ethik* 11, 183–187. In F. Steger (Ed.) (2014), *Fritz Jahr – Begründer der Bioethik (1926). 22 Originalarbeiten des protestantischen Theologen aus Halle (Saale)*. Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle-Wittenberg (s. 95–99).
- Jonas, H. (1997). *Princip odpovědnosti. Pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Praha: OIKOYMENH (přel. Břetislav Horyna a Zdeněk Bígl).
- Jonsen, A. R. (1998). *The Birth of Bioethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Jurić, H. (2007). Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera. In V. Velimir (Ed.) *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*. Sarajevo: Bioetičko društvo (s. 77–99).
- Kant, I. (1991). *Metaphysik der Sitten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Kant, I. (2014). *Základy metafyziky mravů*. Praha: OIKOYMENH (přel. Ladislav Menzel).
- Kukoč, M. (2012). Development of integrative bioethics in the Mediterranean area of South-East Europe. *Medicine, Health Care and Philosophy* 15(4), 453–460. doi: 10.1007/s11019-012-9381-0
- Küng, H. (1992). *Světový étos. Projekt*. Zlín: Archa (přel. Karel Floss a Břetislav Horyna).
- Kuře, J. (2020). *Prospektivní bioetika. Studie ke konceptu etiky biomedicínských technologií*. Praha: Filosofia.
- Leopold, A. (1999). *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*. Tulčík: Abies (přel. Anna Pilátová).
- Pöltner, G. (2009). Pluriperspektivismus und Einheit der Vernunft. Überlegungen zu einer Integrativen Bioethik. *Arhe* 6(12), 43–50.
- Ramírez Gil, L. F. (2016). Un aporte de Fritz Jahr al Diseño Industrial. *Revista Colombiana de Bioética*, 11(1), 106–116. <https://doi.org/10.18270/rcb.v11i1.1816>

- Reich, W. T. (2002). The word 'bioethics'. The struggle over its earliest meanings. In R. Chadwick, & D. Schroeder (Eds.), *Applied Ethics: Critical Concepts in Philosophy, II: Ethical Issues in Medicine, Technology and Life Sciences, Part I*, London – New York: Routledge (s. 20–32).
- Rijeka Declaration on the Future of Bioethics (2012). In A. Muzur, & H.-M. Sass (Eds.), *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics*. Wien – Zürich: LIT Verlag (s. 379–381).
- Rinčić, I., & Muzur, A. (2019a). Fritz Jahr: A modest reconstruction of a modest life. In I. Ilkilic, A. T. May, A. Muzur, H.-M. Sass, & M. Woesler (Eds.), *Fritz Jahr and the Emergence of European Bioethics*. Wien – Zürich: LIT Verlag (s. 13–17).
- Rinčić, I., & Muzur, A. (2019b). Fritz Jahr's opera omnia (?). In I. Ilkilic, A. T. May, A. Muzur, H.-M. Sass, & M. Woesler (Eds.), *Fritz Jahr and the Emergence of European Bioethics*. Wien – Zürich: LIT Verlag (s. 19–31).
- Rinčić, I., & Muzur, A. (2019c). The discovery of Jahr and the diffusion of his ideas. In I. Ilkilic, A. T. May, A. Muzur, H.-M. Sass, & M. Woesler (Eds.), *Fritz Jahr and the Emergence of European Bioethics*. Wien – Zürich: LIT Verlag (s. 91–99).
- Sass, H.-M. (2010). *Aufsätze zur Bioethik 1927–1938*. Bochum: Zentrum für Medizinische Ethik.
- Schaefer-Rolffs, J. (2012). Integrative Bioethics as a Chance. An Ideal Example for Ethical Discussions?. *Synthesis Philosophica* 53(1), 107–122.
- Steger, F. (Ed.) (2014). *Fritz Jahr – Begründer der Bioethik (1926). 22 Originalarbeiten des protestantischen Theologen aus Halle (Saale)*. Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle-Wittenberg.

•

Autor

ThLic. Jan Polák, Ph.D.

Pracoviště

Katedra systematické teologie, Cyrilometodějská teologická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, Univerzitní 244/22, Olomouc, 779 00.

Ústav společenských a humanitních věd, Fakulta zdravotnických věd, Univerzita Palackého v Olomouci, Hněvotínská 976/3, Olomouc, 775 15.

E-mail: jan.polak@upol.cz

Informace o autorovi

ThLic. Jan Polák, Ph.D. působí jako odborný asistent na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde přednáší obory Bioetika, Etika manželství a rodiny a Speciální morálka. Zároveň externě vyučuje lékařskou etiku na Fakultě zdravotnických věd téže univerzity. Je autorem několika anglicky psaných odborných článků věnujících se problematice postabortivního traumatu a úcty k mrtvému tělu. V nakladatelství Pavel Mervart mu vyšly monografie Zakázané dotyky. Masturbace pohledem katolické morálky (2019) a Krása na prodej? Historické, antropologické a etické aspekty estetické chirurgie (2022).

Dedikace

Studie vychází s podporou Interní grantové agentury Univerzity Palackého v Olomouci IGA_CMTF_2022_009 „Nové výzvy pre systematickú teológiu a filozofiu“.